

ПАМ'ЯТКИ

Олександр МОРОЗОВ
(Ніжин)

“Альдини” у бібліотечному зібранні Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Книгозбірня Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (далі – НДУ) – одна з найдавніших науково-освітніх бібліотек Лівобережної України, започатковано яку було 1820 р. одночасно з відкриттям у Ніжині Гімназії вищих наук князя Безбородька. За понад 180-річну історію бібліотеки до її складу влилося чимало надзвичайно цінних книжкових і рукописних фондів, що перетворило її на справді унікальне історико-культурне явище.

Перлиною бібліотеки НДУ, безумовно, є збірка європейських *paleotipiv* (видань першої половини XVI ст.) та видань, надрукованих латинським шрифтом у другій половині XVI–XVIII ст., котра, як не дивно, найменше постраждала під час масових вилучень та переміщень літератури в 1930–х роках. Наукове вивчення збірки, яке започаткувала у першій половині 1990–х років київська дослідниця, відомий книгознавець М. Шамрай, а згодом продовжили співробітники бібліотеки НДУ, дозволило виділити у складі цього книжкового зібрання низку видань відомих європейських друкарських фірм XVI–XVII ст. – Альда Мануція та його нащадків, видавців Плантагена, Опоринуса, Ет’єнів, Фробенів, Ельзевірів й інших.

Предметом цієї розвідки обрано нечисельну, але надзвичайно цінну колекцію “альдин” – видань венеційської друкарні, заснованої відомим італійським ученим-гуманістом і друкарем Альдом Мануцієм. У складі ніжинської колекції стародруків виявлено 7 “альдин”, 5 із котрих нині перебувають безпосередньо у бібліотеці НДУ, 1 – у фондах відділу стародруків Національної Бібліотеки України ім. В.І. Вернадського; 1 книга з бібліотеки НДУ є видавничим конволютом, у складі якого під однією палітуркою переплетено два видання Альда Мануція-онука.

Батько “альдин” і засновник славнозвісного венеційського друкарського дому Альд (скорочення від імені Теобальд) Пій Мануцій (Мануці або Мануччі) народився неподалік Риму, у невеличкому містечку Бассіано. Це сталося за одними даними в 1450 р., за іншими – в 1448 або 1449 р. [1]. Він був нащадком старовинного флорентійського роду. Повне ім’я його латиною: Aldus Pius Manutius Romanus.

Початкову освіту майбутній друкар і вчений-філолог отримав у Римі. В 1475 р. він переїздить до Феррари, де навчається у місцевому університеті й стає визнаним фахівцем у галузі давньогрецької та латинської словесності. Свою просвітницьку діяльність Альд починає як педагог. На дружнє запрошення видатного діяча доби італійського Відродження Джованні Піко делла Мірандоли Альд Мануцій стає домашнім учителем двох його малолітніх племінників – князів де Карпі, котрих навчав класичних мов. На кошти одного зі своїх учнів, князя Альберто де Карпі, в 1494 р. Альд Мануцій і заснував видавництво, яке отримало назву “Дім Альда” [2].

Місцем розташування друкарні було обрано Венецію, яка на той час була не тільки морськими воротами Європи, осередком європейської торгівлі, але й центром просвітни-

Венеція у XV–XVI ст. Гравюра XVI ст.

цтва, науки та культури доби італійського Відродження. У другій половині XV ст. Венеція дала притулок потужній грецькій діаспорі, котра після розгрому турками Константинополя (1458) була змушена шукати притулку в сусідніх християнських землях. Учені греки-емігранти вивезли до Європи унікальні рукописи – класичні твори давньогрецьких філософів, істориків і письменників. Порятунку для майбутніх поколінь, виправленню, науковому та літературному редагуванню цих текстів Альд Мануцій і присвятив усе своє подальше життя. Найкращим засобом для досягнення цієї мети виявився друкарський верстат – винахід, який спричинив справжню “інформаційну революцію” в розвитку європейської цивілізації. Вперше застосований для тиражування книжок близько 1450 р. німцем Йоганном Гуттенбергом, буквально за 30–40 років він поширився всією Європою. Одним із осередків італійського книгодрукування стала Венеція.

Історики книгодрукування небезпідставно вважають, що саме Альд Мануцій першим із європейських друкарів започаткував систематичне видання творів класичних

Альд Мануцій-старший
(1450–1515)

античних авторів – Гомера, Аристотеля, Платона, Сократа, Павсанія, Аристофана, Лукреція, Геродота, Софокла, Вергілія, Овідія, Цезаря й інших. У переліку авторів, що друкувалися в “Домі Альда”, були і талановиті сучасники – Петрарка, Данте, Боккаччо, Бембо, Еразм Роттердамський. На замовлення Альда Мануція талановитий італійський ювелір і гравер Франческо Гріффо з Болоньї виготовив шрифти (9 грецьких і 14 латинських), у т.ч. й елегантний латинський *курсив*, який став справжньою окрасою “альдин”.

Засновника видавничого “Дому Альда” справедливо вважають не тільки знавцем грецької та латинської мови, але й творцем сучасної системи пунктуації: у своїх друках він упорядкував застосування розділових знаків. Книги Альда Мануція та його нащадків вражають не тільки ретельністю підготовки та редагування тексту, але й зовнішньою “суворою красою” (в “альдинах” майже немає ілюстрацій і книжкових прикрас), яка мимоволі нагадує класичні “лапідарні” написи на античних грецьких і римських мармурових стелах. Книги Альда Мануція – це справжні шедеври книжкового мистецтва доби Гуманізму та епохи Відродження, характерними ознаками яких було глибоко естетичне ставлення до життя, прагнення гармонії матеріального та духовного [3].

Близько 1500 р. Альд Мануцій згуртує навколо своєї друкарні вчений гурток, що отримав назву “Нова Академія” (“Neacademia”), до якого увійшли відомі вчені філологи, історики, філософи. Серед сподвижників і однодумців Альда Мануція були П’єтро Бембо, Марк Музурос, Сципіон Картеромах, Арістовул Апостолос, Іоанн Грегоропулос, Андре Навагеро, П’єтро Альціоні й інші. Ці поважні інтелектуали з університетською освітою не тільки допомагали перекладати та науково коментувати тексти античних авторів, але й виконували в друкарні Альда буденні редакторсько-коректурні роботи. Бажаними гостями в “Домі Альда” були такі відомі мислителі, як Еразм Роттердамський і Михайло Триволіс (останній невдовзі прийняв чернецтво у Ватапедському грецькому православному монастирі під ім’ям Максима Грека і в 1518 р. виїхав до Москви, де відіграв важливу роль у започаткуванні книгодрукування) [4].

“Альдинський якір” – друкарський знак Альда Мануція та його нащадків на книжках із колекції “альдин” у бібліотеці Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

У 1506 р. військові заворушення у Венеції зупинили роботу друкарні Альда Мануція, але вже через 2 роки він знову повертається до міста. Заради відновлення друкарської справи він об'єднується зі своїм тестем, досвідченим друкарем Андреа Торрезано де Азола (з його донькою одружився близько 1500 р.) та засновує друкарську фірму “Дім Альда та Андреа, тестя”. І хоча А. Торрезано за віком був значно старшим від Альда та мав у Венеції авторитет як співпрацівник і нащадок славнозвісного друкаря Миколи Йенсона, енергійний та заповзятливий Мануцій стає безумовним лідером у новоствореній видавничій компанії. А. Торрезано не тільки поступився своєму зятю першістю й авторитетом, – після передчасної смерті Альда Мануція († 1515 р. від нанесених убивцями ран) продовжив його справу, зберігши як саму фірму, так і ім'я зятя на її видавничому знаку. А. Торрезано став вірним опікуном нащадків Альда Мануція – сина Паола й онука Альда-молодшого, які під його дбайливим керівництвом продовжили справу свого батька та діда [5].

Гравіровані ініціали з альдінських видань

Кілька слів варто сказати про нащадків і послідовників Альда Мануція, які своєю просвітницькою діяльністю в Болонї та Римі підтримали славу “альдин”.

Паоло Мануцій (1512–1574) гідно продовжував справу свого батька. З такою ж полум'яною енергією, з якою Альд-старший досліджував і видавав грецьких класиків, П. Мануцій віддався друкуванню латинських текстів. Він, насамперед, прославився як досвідчений латиніст і дослідник римських старожитностей. Користуючись зверхністю Папи Пія IV, П. Мануцій тривалий час керував у Римі редагуванням і виданням творів Отців церкви, а згодом повернувся до Венеції й очолив батьківську друкарню, в якій надрукував понад 200 надзвичайно цінних видань. Його син Альд Мануцій-молодший (1547–1597) також був однією з найбільш освічених особистостей свого часу. Ще 14-річним юнаком він написав трактат про латинську орфографію, яка в 1566 р. була надрукована окремим виданням (див. № 6 та № 7 у Додатку). Живучи в Римі, Альд-молодший виконував обов'язки керуючого Ватиканської друкарні.

Зі смертю онука Альда Мануція в 1597 р. завершилася славетна історія “альдин”. Усього за 100 років існування видавничого “Дому Альда” з-під його друкарських верстатів вийшло понад 1000 найменувань книг, які сьогодні безумовно є безцінним надбанням європейської культури [6].

Особливою відзнакою видавничих фірм середньовіччя був книжковий знак, який не тільки відіграв роль торгової марки, але й ніс у собі глибоку символіку. Приблизно з 1499 р. в книжках Альда Мануція-старшого з'являється (спочатку як ребус у тексті),

а згодом переноситься на титульну сторінку всіх його видань зображення дельфіна, що звивається довкола якоря. Цей символ, що отримав назву “альдинський якір”, є графічною ілюстрацією давнього афоризму “semper festina tarde”, що приблизно перекладається як “поспішай повільно” чи “не чини необачно”. Нашадки Альда Мануція також використовували цей символ в якості друкарського знаку, дещо видозмінюючи його відповідно до нових естетичних вимог і смаків свого часу [7].

Цікавість до видань Альда Мануція та його нащадків у середовищі європейських інтелектуалів XVI–XVIII ст. засвідчена численними маргіналіями (написами на берегах сторінок книги), які є й на ніжинських “альдинах”. (Треба зазначити, що того часу робити на сторінках книги зауваження та нотатки було нормальним явищем для вдумливого, інтелектуального читача. Книги з маргіналіями сьогодні мають величезну історичну цінність як пам’ятки своєї епохи; на вивченні таких написів сьогодні базується окрема наукова дисципліна – маргіналістика). Як засвідчують розвідки українських книгознавців, в Україні XVI–XVII ст. “альдини” були надзвичайною рідкістю. Це пояснюється тим, що основний потік видань античних авторів до наших земель йшов не з далекої Італії, а з Німеччини та Польщі, де існували власні потужні видавничі центри. Надходження видань Альда Мануція та його нащадків у бібліотеки Києва, Харкова, Львова, Одеси та Ніжина відбувалося переважно в XVIII–XIX столітті,

Друкування книжок. Гравюра XVI ст.

коли у цих містах виникають приватні бібліофільські колекції, громадські наукові бібліотеки та навчальні заклади університетського типу. На сьогодні у бібліотеках України знайдено 140 видань друкарні видавничого “Дому Альда” в 190 примірниках [8].

Ніжинська колекція “альдин”, як уже зазначалося, складається з 7 видань у 6 примірниках, один із яких зберігається нині поза фондами бібліотеки НДУ (див. № 2 у Додатку). Ці книги надійшли до фундаментальної бібліотеки Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька відповідно:

– № 1 та № 3 – у складі бібліотечного зібрання Ніжинського грецького Олександрівського училища, яке в 1875–1887 рр. було передане до вказаної бібліотеки після реорганізації училища на загальноміське [9];

– № 2 та № 4–7 – разом із книгозбірнею відомого німецького вченого-латиніста, професора Боннського, Бреславського та Лейпцизького університетів Фрідріха Річля (1806–1876), що була придбана в 1877 р. інститутом у його вдови [10].

Книги, видані у друкарні славетного італійського вченого-гуманіста Альда Мануція та його нащадків, є справжніми перлинами пізньосередньовічного європейського книжкового мистецтва і становлять справжню гордість колекції книжкових пам'яток бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя.

Уміщений далі науковий каталог цього невеликого за обсягом зібрання ніжинських “альдин” подається у хронологічному порядку їх появи з друку, з обов'язковим позначенням на початку кожного окремого опису уніфікованої назви книги. Далі вказана повна назва видання (як вказана на титульному аркуші). Якщо вихідні відомості зазначені у колофоні, це обов'язково відображено в описі. Обов'язковий блок бібліографічного опису містить відомості про основні параметри видання: формат, кількість сторінок, повноту примірника, сигнатури; наявність помилок у фоліації, книжкових прикрас та ілюстрацій тощо. Факультативна частина опису звертає увагу, насамперед, на індивідуальні особливості кожного окремого примірника: склад видання, наявність маргіналій і власницьких записів, печаток, короткий опис палітурки, походження книги, основну бібліографію тощо.

Насамкінець, автор хотів би висловити щиру вдячність працівникам відділу зберігання фондів бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та відділу стародруків Національної Бібліотеки України ім. В.І. Вернадського за цінні консультації та надану можливість *de visu* ознайомитися з кожним примірником цього унікального зібрання.

Посилання

1. *Лазурский В.* Альд и альдины. – М., 1977. – С. 19.; *Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона.* – СПб., 1890. – Т. 1–а. – С. 530; Т. 36 – С. 565.
2. *Лазурский В.* Вказана праця. – С. 23.
3. Там само. – С. 27–30; *Шамрай М.* Альдини в бібліотеках України: Каталог. – К., 2008. – С. 5–7.
4. *Лазурский В.* Вказана праця. – С. 24–25.
5. *Энциклопедический словарь...* – Т. 36 – С. 565; *Шамрай М.* Вказана праця. – С. 8.; *Лазурский В.* Вказана праця. – С. 34.
6. *Шамрай М.* Вказана праця. – С. 5–6; *Энциклопедический словарь...* – Т. 1–а. – С. 530.
7. *Лазурский В.* Вказана праця. – С. 72–75.
8. *Шамрай М.* Вказана праця. – С. 11, 19.
9. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (ВДАЧОН), ф. 1105, оп. 2, спр. 194, арк. 2–19 зв.; *Сторожевский Н.* Нежинские греки. – К., 1863. – С. 25; *Чернухін С.* Книжкові зібрання ніжинських греків // *Грецьке православ'я в Україні.* – К., 2001. – С. 160 (див.: № 2, № 7).
10. ВДАЧОН, ф. 1105, оп. 2, спр. 70, арк. 4–31.

Каталог “альдин” із колекції бібліотеки
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

№ 1. Plato (427– 347 а. ae. n.). Opera. – Venetiis [Venezia]: in aedibus Aldi et Andrea soceri.
IX. 1513.

OMNIA PLATONIS OPERA. = ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ.

У колофоні: *Venetiis in aedibus Aldi, et Andrea soceri mense Septembri 1513.*

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
інв. № 122124; шифр: EXXV/ 1№10.

2°. (32×21×7,5 см.). Сигнатури: 1⁸⁺³ 2⁴ a⁸-z⁸ aa⁸-hh⁸ ii⁴ A⁸-Z⁸ AA⁸-DD⁸ EE⁴.

Стор.: [1]–[32]; 1–502, [503], [504]; 1–439, [440]. Примірник повний.

Друк: в один колір, в одну шпальту. Розмір набірної шпальти: 225×120 мм.

Помилки у пагінації: стор. 190 замість 109, стор. 228 замість 218, стор. 343 замість 341. Колонтитул. Колонцифри вміщені у зовнішньому верхньому куті сторінки. Кустоди. Сигнатури у I-му рахунку позначені на перших 5 аркушах, у II-му та III-му рахунках – на перших 4 аркушах.

Склад видання: 1) стор.[1] I-го рахунку – титул; 2) стор.[3]. I-го рахунку – “Aldi Pii Manutii ad Leonem X. Pontificem Max. Pro rep. Christiana, pro’que re literaria, supplicatio.”; 3) стор.[6] I-го рахунку – “[I]ndex Librorum Platonis...”; 4) стор.[7] I-го рахунку – “Μ. Μουσου’ρου”; 5) стор. [11] I-го рахунку – “Πιναξ των Πλατωνος διαλογων...”; 6) стор. [13] I-го рахунку – “Πλατωνος βίος κατα’ Λαε’ρτιον Διογε’νη”; 6) стор. [31]–[32] I-го рахунку – чисті; 7) стор. 1 II-го рахунку – “Πλατωνος, Δια’λογοι”;

8) стор. [503]–[504] II-го рахунку – чисті; 9) стор. 1 II-го рахунку – “Πλατωνος, Πολιτειων”;

Оздоблення: гравірований друкарський знак Альда Мануція з написом “Aldus M[anutius] R[omanus]” на титульному аркуші та на стор. [440] III-го рахунку.

Записи: На титульному аркуші – старі інвентарні номери. У тексті – численні графічні помітки на берегах сторінок. Стор. 339 III-го рахунку – напис олівцем: “Сентябрь, 1513 годъ. Въ Венециі. 9.VI.1841. Г.Нѣжинъ. Сутowicz”. Стор. [440] III-го рахунку – напис грецькою мовою.

Печатки: “П[ечат]ь бібліотеки Историко-филологического института кн. Безбородка”, “Ніжинський держпедінститут. Бібліотека”.

Палітурка: XIX ст. – картон, “мармуровий папір”. Корінець обтягнутий шкірою.

Походження: Бібліотека Ніжинського Олександрівського грецького училища. Книга подарована училищу в 1841 р. Цитовичем. Особа дарувальника нез’ясована. Рід Цитовичів відомий у північних районах Чернігівщині, зокрема, Почепському повіті з XVIII ст. (див.: Ситий І.

Генеалогія української шляхти. – К., 2008 (документ № 43)). У 1875–1887 роках разом із бібліотекою училища книга була передана на зберігання до книгосховища Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька.

Бібліографія: *Adams H.M.* Catalogue of books printed on the Continent of Europe, 1501–1600. – Cambridge, 1967. – Vol. 1–2. – № 1436; *Сторожевский Н.* Нежинские греки. – К., 1863. – С. 25; *Чернухін С.* Книжкові зібрання ніжинських греків // Грецьке православ'я в Україні. – К., 2001. – С. 160 (№ 2).

№2. Perottus, Nicolaus (Sepontinus; Perotti, Niccolo. 1430-1480). Cornucopiae siue linguae Latine commentarii. – Venetiis [Venezia]: in aedibus Aldi et Andrea soceri. XI.1513. (V.1517?)

Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського: Ald.21
(до 1934 р. – бібліотека Ніжинського державного педагогічного інституту, інв. № 6137; шифр: А IV/ 1№4)

IN HOC VOLUME HABENTUR HAEC. / CORNUCOPIAE, siue linguae latinae comentarij diligentissime recogniti: atque ex archetypo emendati. / Index copiosissimus dictionum omnium, quae in hisce Sypontini commentarijs, quae in libris de lingua Latina, / et de Analogia M.Terentij Varronis: quae in undeuginti librorum fragmentis Sexti Pompeij Festi; quae / in compendijs Nonij Marcelli de proprietate sermonum continentur: sic enim uno indice omnia comprehensa / sunt: ut quaecunq; quaerantur dictiones: inueniri facillime possint. Historias praetered, quae in toto hoc ipso uolumine continentur: sic curauimus omneis uno in loco colligendas: ut et in qua columna, et in quo uersis / sine, facile quis, cum uolet: inueniat. Eodem modo et fabulae colectae sunt: et instituta: et inuentores rerum: / et mores: et prouerbia: et remediae: eaq; alia ex alijs postindicem iussimus imprimenda: notate enim sunt / totius operas singulae columnae, ac singuli columnarum omnium uersus arithmeticis numeris: quemadmodum / ex eius ipsius indicis principio licet cognoscere: ubi primi numeri e litera

notati, significant columnas: reliqui punctis distincti, uersus. /

Eiusdem Sypontini libellus, quo Plynij epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. /

Cornelij Vitellij in eum ipsum libellum Sypontini Annotationes. /

M.Terentij Varronis de lingua latina libri tres Quartus. Quintus. Sextus. /

Eiusdem de Analogia libri tres. /

Sexti Pompeij Festi undeuginti librorum fragmenta. /

Nonij Marcelli Compendia, in quibus tertia fere pars addita est: non ante impressa, idq; labore, et diligencia Iucundi nostri Veronensis: qui in Gallia Nonium cum antiques contulit exemplaribus. Additus praeterea / est longus tractatus degeneribus. /

Hos libros etiam, pontificum Alexandri, Iulij, ac Leonis demum decretis: nequis alius / usquam ljejrurum impune imprimat, cautum est.

Колофон, стовпець 1054: *Venetis in aedibus Aldi, et Andrea soceri 1517 mense maio.*

Колофон, стовпець 1436: *Venetis in aedibus Aldi, et Andrea soceri 1513 mense novembri.*

2°. (34×23×8см.). **Сигнатури:** [1]–[10]⁸ a⁸–z⁸ A⁸–Y⁸.

Арк.: 1–79, [80]; стовп.: 1–1436; [1437]–[1440]. Примірник повний.

Друк: в один колір, стор. 1–79 I-го рахунку – в одну шпальту. Решта сторінок (II-го рахунку) – у два стовпчики. У II-му рахунку – нумерація стовпчиків (по два на одній сторінці). Розмір набірної шпальти: 255×150, 245×165 мм. Розмір стовпчика: 245×75 мм.

Помилки у пагінації: у I-му рахунку: арк. 19 замість 29; арк. [1], [8], [14], [48] – нумеровані. У II-му рахунку: стовп. 498 замість 398; стовп. 493 – відсутній; стовп. 495 – повторюється двічі; стовп. 563–564 замість 603–604; стовп. 613 замість 631, стовп. 668–669 замість 968–969, стовп. 677 замість 977; після стовп. 1022 слідує стовп. 1023–1024, 1013–1014 та 1017–1018; стовп. 1064 замість 1054; стовп. [1055]–[1056] – нумеровані; стовп. 1701 замість 1710; стовп. [1121]–[1124] – нумеровані; стовп. 1188 замість 1178; стовп. [1127]–[1128] – нумеровані; стовп. 133 замість 1333; стовп. 1397–1398 замість 1409–1410; стовп. [1437]–[1438] – нумеровані;

Склад видання: 1) арк.[1] I-го рахунку – титул; 2) арк. 2 I-го рахунку – “Purghi Perotti in conuocoriae, siue commentarios linguae latine ad illustrem principem Federicum ducem...”; 3) арк. 3–77 зв. I-го рахунку – абетковий покажчик; 4) арк.78 I-го рахунку – “Recognito diligenter toto uolumine...”; 5) арк. 79 I-го рахунку – “Leo Papa X universiis, et singulus...” (P. Bembus); 6) арк. 80–80 зв. – чистий; 7) стовп.1 II-го рахунку – “Nicolai Perotti Cornuocoriae, siue commentariorum linguae latinae...”; 8) стовп. [1055–1056] II-го рахунку – друкарський знак; 9) стовп.1057 II-го рахунку – “M. Terentii Varonis de lingua latina, et de uerborum origine ad Ciceronem liber quartus”; 10) стовп. [1121–1122] II-го рахунку – “Sexti Pompei Festi librorum undeviginti fragmenta”; 11) стовп. 1123 II-го рахунку – “Aldus lectori S. Epistolae Pauli Pontificis ad Carolem Regem”; 12) стовп. [1127–1128] II-го рахунку – сторінка чиста; 13) стовп. 1129 II-го рахунку: “Nonii Marcelli Tiburticensis compendiosa doctrina ad filium de proprietate sermonum”; 14) стовп. [1437]–[1438] II-го рахунку – чисті; 15) стовп. [1437]–[1438] II-го рахунку – друкарський знак.

Оздоблення: гравірований друкарський знак Альда Мануція з написом “Aldus M[anutius] R[omanus]” на титульному аркуші, на сторінках зі стовпцями [1055–1056] та [1437]–[1438] II-го рахунку.

Записи: На титульному аркуші – старі інвентарні номери. У тексті на берегах сторінок – численні маргіналії латиною:

– на титульному аркуші:

- 1) “Matthias Pauli Lauinganus” (скорописом XVI ст.)
- 2) “D[ominus?] meus [...] donauit [...]is libro [...] Anno 1561 B[...].” (напис пошкоджений);
- 3) “Hunc librum [...] perpetuum Am[...]minilum prior(?) memoria et [...] orfoerio(?) adolescenti Jacobo Sweickero, Amico suo perfectiss(?). Sixtus Maier[...].» (у верхньому правому куті, напис пошкоджений);
- 4) “Emptus Tubingae 27 Augusti 76.” (внизу аркуша, тією ж рукою, що і попередній).

– на передньому форзаці:

- 1) “Liber raris” (червоним олівцем);
- 2) “Акт 31, п. 47, 22/X-34. З Біб[ліоте]ки Ніженськ[ого] Пед[агогічного] Інстит[уту]”
- 3) “F.Ric. /66” (звичайним олівцем).

Печатка: “П[ечать] библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородка”.

Палітурка: XVI ст.: дошки, обтягнуті шкірою світло-коричневого кольору, тиснений рослинно-лінійний орнамент. Збереглася добре. На корінці – паперова наклейка з позначенням шифру бібліотеки Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька. Металеві застіжки (верхня збереглася повністю, нижня – частково).

Походження: Примірник належав бібліотеці Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька (згодом – бібліотеці Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя), надійшов у 1877 р. разом із книгозбірнею професора Боннського та Лейпцизького університетів Фрідріха Річля (1806–1876). Вилучений із зазначеної бібліотеки і переданий до Бібліотеки АН Української СРР (сучасна Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського), акт № 31 від 22 жовтня 1934 р.

Бібліографія: *Adams H.M.* Catalogue of books printed on the Continent of Europe, 1501–1600. – Cambridge, 1967. – P. 721; *Шамрай М.* Альдини в бібліотеках України. – К., 2008. – № 20, екз. б.; Каталог палеотипов из фондов ЦНБ им. В.И. Вернадского НАНУ. – К., 1995. – № 1951.

№3. Aristoteles (384–322 a. ae. n.). Logica, rhetorica et poetica. Tomus I. – Venetiis [Venezia]: apud Aldi filios. 1551.

ARISTOTE/LIS OMNEM LOGICAM, RHETORI/CAM, ET POETICAM DISCI/PLINAM CONTINENS. TOMUS I. = ΑΡΙΣΤΟΤΕ/ΛΟΥΣ ΠΑΣΑΝ ΛΟΓΙΚΗΝ, ΡΗΤΟΡΙΚΗΝ, / ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΙΚΗΝ ΠΡΑΓΜΑ/ΤΕΙΑΝ ΠΕΡΕΙΕΧΩΝ / ΤΟΜΟΣ Α΄

У колофоні: **Venetiis apud Aldi filios, expensis nobilis uiri Federici de Turrisanis eorum aunculi. 1551.**

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, інв. № 5056; шифр: EXLII / 10№6.

8°. (17,5×11,5×4 см.). Сигнатури: g⁸–z⁸ aa⁸–uu⁸.

Стор.: [1]–[2], 97–680. Примірник неповний (втрачені стор. 3–96).

Друк: в один колір, в одну шпальту. Розмір набірної шпальти: 130×80 мм.

Помилки у пагінації: стор.114 замість 214, стор.116 замість 216, стор.130 замість 230, стор. 132 замість 232, стор. 142 замість 242, стор. 144 замість 244, стор. 169 замість 269, стор. 171 замість 271, стор. 173 замість 273, стор. 359 замість 358, стор. 358 замість 359, стор. 381 замість 391, стор. 452 замість 458. Колонтитул. Колонцифри вміщені у зовнішньому верхньому куті сторінки. Сигнатури позначені на перших 4 аркушах-зшитках.

Склад видання: 1) стор. [1] – титул; 2) стор. 144 – “Αριστοτε'λους αναλυτικων προτε'ρων, δευ'τερον”; 3) стор. 187 – “Αριστοτε'λους αναλυτικων υ'στε'ρων”; 4) стор.253 – “Αριστοτε'λους τοπικων πρωτον”; 5) стор. 396 – “Αριστοτε'λους περι' σοφιστικων ε'λε'γγων”; 6) стор. 440 – чиста; 7) стор. 441 – шмуцтитул “Aristotelis de arte rhetorica lib. Tres”; 8) стор. 442 – чиста; 9) стор. 443 – “Αριστοτε'λους τε'χνης ρ'ητορικης των ει'ς τρι'α το Α””; 10) стор. 494 –

“Τε'χνης ρ'ητορικης το Β””; 11) стор. 582 – “Αριστοτε'λους Αλε'ξανδρω ευ πραττειν”; 12) стор. 585 – “Αριστοτε'λους ρητορικη προς Αλε'ξανδρον”; 13) стор. 645 – “Αριστοτε'λους περι ποιητικης”; 14) стор. [680] – книжковий знак видавничого “Дому Альдів”.

Оздоблення: друкарський знак видавничого дому нащадків Альда Мануція з написом “Aldi Filii” на титульному аркуші та на стор. [680]. Гравіровані ініціали.

Записи: У тексті – рукописні помітки латиною на берегах сторінок. Стор. [680] – напис грецькою мовою.

Печатки: “П[ечать] библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородка”, “Ніжинський держпедінститут. Бібліотека”;

Палітурка: XVIII–XIX ст. – картон, фарбований папір. Корінець та кутики обтягнуті шкірою.

Походження: Бібліотека Ніжинського Олександрівського грецького училища. У 1875–1887 роках разом із бібліотекою училища книгу передано на зберігання до книгосховища Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька.

Бібліографія: *Adams H.M.* Catalogue of books printed on the Continent of Europe, 1501–1600. – Cambridge, 1967. – А 1733; *Шамрай М.* Альдини в бібліотеках України. – К., 2008. – № 88.; *Чернухін Є.* Книжкові зібрання ніжинських греків // Грецьке православ'я в Україні. – К., 2001. – С. 160 (№ 7).

№4. Sigonius, Carolus. (Sigonio, Carolo. 1523-1584). Fasti consulares. – Venetiis [Venezia]: apud Paulum Manutium. 1556.

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, інв. № R 6521. шифр: В VI / 1№12

CAROLI SIGONII / FASTI CONSULARES / ac triumpho acti / A ROMULO REGE VSQVE AD / TI. CAESAREM. / EIVSDEM IN FACTOS, ET TRIVMPHOS, / IDEST IN VNIVERSAM ROMANAM / HISTORIAM COMENTARIVS. / Eivsdem de Nominibus Romanorum liber. / VENETIIS, 1556 / Apud Paulum Manutium, Aldi F. / Cum priuilegio Illustriss. Senatus Veneti, / in annos XX.

На другому титулі (арк. [1] II-го рахунку): CAROLI SIGONII / IN FASTOS CONSULARES, / AC TRIVMPHOS ROMANOS / Comentarius. / VENETIIS, 1556. / EX OFFICINA STELLAE GIORDANIS / ZILETI. / Cum priuilegio Caesareo: et Illustriss. / Senatus Veneti.

2°. (31×21×2 см.). **Сигнатури:** aa⁴-dd⁴ a⁴-z⁴ A⁴-S⁴ T²
Арк.: [1]-[3], 4-16; [1]-[4], 5-161, 166-169, [170].
 Примірник повний.

NB. На звороті арк. 16 I-го рахунку, що передує другому титулу – слабкий дзеркальний відбиток видавничого знаку друкарського дому нащадків Альда Мануція (відбився з відсутньої наступної сторінки), що свідчить про відмінний первісний склад

даного примірника. Наявність майже ідентичного видання з іншими відомостями про відповідальність (див. № 5 у Додатках) свідчить або про спільну участь у виданні двох видавців, або про те, що другий видавець закінчував розпочатий Паоло Мануцієм друк книги в іншій друкарні.

Друк: в один колір, в одну шпальту. Розмір набірної шпальти: 240×150 мм.

Помилки у пагінації: у I-му рахунку – арк. 13 замість 14; у II-му рахунку – арк. [1]-[4] – нумеровані; за арк. 161 слідує (без порушення тексту) арк. 166-167; арк. 164 замість 168; арк. [170] – нумерований. Колонтитул. Колонцифри у правому верхньому куті аркушу. Кустоди. Сигнатури позначені на перших двох аркушах зшитку.

Склад видання: 1) арк. [1] I-го рахунку – титул; 2) арк. [2] I-го рахунку – “Illustriss. Et potentiss. Ferrariensium duci Herculi II. Carolus Sigonius. S.”; 3) арк. [3] I-го рахунку – “Fasti Consulares ac Triumphi acti, a Romulo Rege usque ad ti. Caesarem.” 4) арк. [1] II-го рахунку – другий титул; 5) арк. [2] II-го рахунку – “Sereniss. ac illustriss. venetiarum principi Lavrentio Priolo Carolus Sigonius S.D.” 6) арк. [4] II-го рахунку – “Caroli Sigonii in commentarium fastorum, ac triumphorum Romanorum praefatio.” 7) арк. 152 II-го рахунку – “Caroli Sigonii de nominibus Romanorum liber. Cur Romani multis nominibus vsi sint.” 8) арк. [169] II-го рахунку – “Errata et praetermissa ita corrigenda ac svplenda”.

Оздоблення: гравірований друкарський знак видавничого дому нащадків Альда Мануція з написом “Aldus”; на другому титулі – гравірований друкарський знак: “ex officina Stellae Giordanis Zileti”; гравіровані ініціали.

Записи:

- на передньому форзаці: “Bonnae 1852 F.R.”
- на титульному аркуші: “J.H. Brokmana 1795”.

Печатки: “Библиотеки историко-филологического института кн. Безбородко”, “Ніжинський держпедінститут. Бібліотека”.

Палітурка: XVIII–XIX ст.: картон, пергамент.

Походження: Примірник належав бібліотеці Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька, куди надійшов у 1877 р. разом із книгозбірнею професора Боннського та Лейпцизького університетів Фрідріха Річля (1806–1876).

Бібліографія: *Шамрай М.* Альдини в бібліотеках України: Каталог. – К., 2008. – № 98.

№5. Sigonius, Carolus. (Sigonio, Carolo. 1523–1584). Fasti consulares. – Venetiis [Venezia]: ex officina Stellae Giordanis Zileti. 1556.

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, інв. № 6672; шифр: BVI / 1№11

CAROLI SIGONII / FASTI CONSVLARES / ac triumphi acti / A ROMULO REGE VSQVE AD / TI. CAESAREM. / EIVSDEM IN FACTOS, ET TRIVMPHOS, / IDEST IN VNIVERSAM ROMANAM / HISTORIAM COMENTARIVS. / Eiusdem de Nominibus Romanorum liber. / VENETIIS, 1556./ EX OFFICINA STELLAE GIORDANIS / ZILETI./ Cum priuilegio Caesareo: et Illustriss./ Senatus Veneti.

На другому титулі (арк. [1] II-го рахунку): **CAROLI SIGONII / IN FASTOS CONSVLARES, / AC TRIVMPHOS ROMANOS / Comentarius. / VENETIIS, 1556. / EX OFFICINA STELLAE GIORDANIS / ZILETI. / Cum priuilegio Caesareo: et Illustriss. / Senatus Veneti.**

NB. Примірник цілком тотожний до № 4 нашого каталогу, за винятком арк. [1] та [1 зв.] 1-го рахунку.

2°. (31×21×2 см.). **Сигнатури:** aa⁴-dd⁴ a⁴-z⁴ A⁴-S⁴ T²

Арк.: [1]-[3], 4-16; [1]-[4], 5-161, 166-169, [170].

Примірник повний.

Друк: в один колір, в одну шпальту. Розмір набірної шпальти: 240×150 мм.

Помилки у пагінації: у I-му рахунку – арк. 13 замість 14; у II-му рахунку – арк. [1]-[4] – нумеровані; за арк. 161 слідує (без порушення тексту) арк. 166–167; арк. 164 замість 168;

арк.[170] – нумерований. Колонтитул. Колонцифри у правому верхньому куті аркушу. Кустоди. Сигнатури позначені на перших двох аркушах зшитку.

Склад видання: 1) арк. [1] I-го рахунку – титул; 2) арк. [1 зв.] I-го рахунку – “Exemplum privilegii Caesarei.”; 3) арк. [2] I-го рахунку – “Illustriss. et potentiss. Ferrariensium duci Herculi II. Carolus Sigonius. S.”; 4) арк. [3] I-го рахунку – “Fasti Consulares ac Triumphi acti, a Romulo Rege usque ad ti. Caesarem.” 5) арк. [1] II-го рахунку – другий титул; 6) арк. [2] II-го рахунку – “Sereniss. ac illustriss. venetiarum principi Lavrentio Priolo Carolus Sigonius S.D.” 7) арк. [4] II-го рахунку – “Caroli Sigonii in commentarium fastorum, ac triumphorum Romanorum praefatio.” 8) арк. 152 II-го рахунку – “Caroli Sigonii de nominibus Romanorum liber. Cur Romani multis nominibus vsi sint.” 9) арк. [169] II-го рахунку – “Errata et praetermissa ita corrigenda ac svpplenda”.

Оздоблення: гравірований друкарський знак: “ex officina Stellae Giordanis Zileti” (на першому та другому титулі); гравіровані ініціали.

Печатки: на титулі – “Библиотеки историко-филологического института кн. Безбородко”, “Ніжинський держпедінститут. Бібліотека”.

Палітурка: XVIII–XIX ст.: картон, папір, корінець та кутики обклеєні пергаменом.

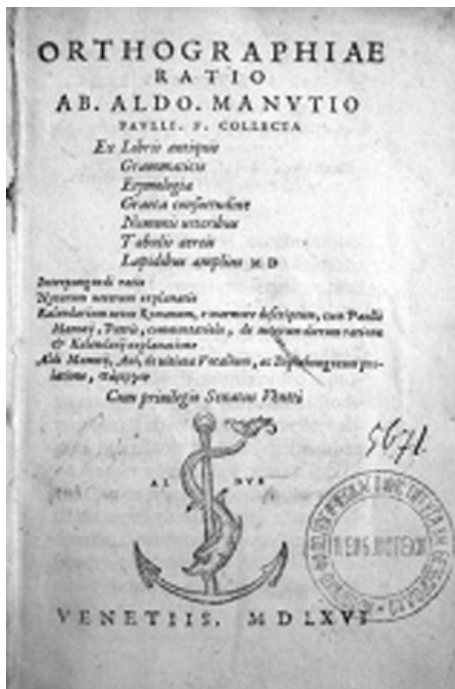
Походження: Примірник належав бібліотеці Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька, куди надійшов у 1877 р. разом із книгозбірнею професора Боннського та Лейпцизького університетів Фрідріха Річля (1806–1876).

Бібліографія: Шамрай М. Альдини в бібліотеках України: Каталог. – К., 2008. – № 99.

№6. Manutius, Aldus (iun.) (1547–1597). Orthographiae ratio. – Venetiis [Venezia]: [Paulus Manutius]. 1566.

Конволют. Приплетено: **Manutius, Aldus (iun.). De veterum notarum explanatione... Venetiis. 1566.** (див. №7 у Додатках).

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
інв. № 5671; шифр: АІV/ 14№21.

ORTHOGRAPHIAE/ RATIO/ AV. ALDO. MANUTIO/ PAULLI. F. COLLECTA/ Ex libris antiquis / Grammaticis / Etymologia / Graeca consuetudine / Nummis ueteribus / Tabulis aereis / Lapidibus amplius MD / Interpungendi ratio / Notarum ueterum explanatio/ Kalendarium uetes Romanum, e marmore descriptum, cum Paulli / Manutij, Patris, commentariolo, de ueterum dierum ratione / et Kalendarij explanatione / Aldi Manutij, Aui, de uitiata Vocalium, ac Diphthongorum pro/latione, παρέρυον / cum priuilegio Senatus Veneti. / Venetiis. 1566.

8°. (17×11×5 см.). **Сигнатури:** A⁸–Z⁸ Aa⁸–Zu⁸ Aaa⁸–Ddd⁸.

Стор.: [1]–[7], 8–800. Примірник повний.

Друк: в один колір, в одну шпальту. Розмір набірної шпальти: 120×65 мм.

Помилки у пагінації: стор. 6 замість 176, стор. 906 замість 606, стор. 971 замість 671, стор. 50 замість 750; арк. 95, 113, 276, 299, 316, 357, 361, 429, 452, 473, 491, 543, 569, 574, 649, 676, 694, 742, 768, 791–795 – нумеровані. Колонтитул. Колонцифри вміщені у зовнішньому верхньому куті сторінки. Кустоди. Сигнатури позначені на перших 5 аркушах зшитку.

Склад видання: 1) стор. [1] – титул; 2) стор. [2] – чиста; 3) стор. [3] – “Praestanti viro iuris vtrivsqve

singulari cognitione ornato Francisco Morando Aldus Manutius Paulli F. S.P.D.”; 4) стор. 7 – “Orthographiae ratio ab Aldo Manutio Paulli F. Collecta”; 5) стор. 791 – “Interpungendi ratio”; 6) стор. 791 – чиста; 7) стор. 792 – “Aldus Manutius Paulli F. Francisco Morando S.P.D.”

Оздоблення: друкарський знак видавничого дому нащадків Альда Мануція з написом “Aldus” на титульному аркуші.

Записи: На форзаці напис олівцем: “Вопнае а. 1852. F.R.”. У тексті – маргіналії на берегах сторінок.

Печатки: “П[ечать] библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородка”, “Ніжинський держпедінститут. Бібліотека”.

Палітурка: XIX ст.: картон, фарбований папір. Шкіряний корінець втрачено.

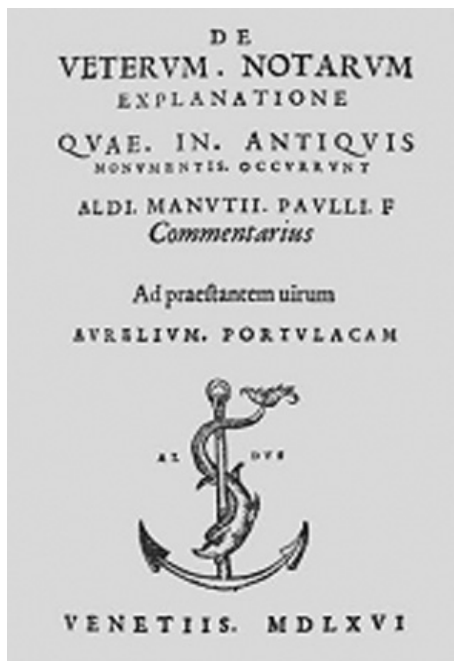
Походження: Примірник належав бібліотеці Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька, куди надійшов у 1877 р. разом із книгозбірнею професора Боннського та Лейпцизького університетів Фрідріха Річля (1806–1876).

Бібліографія: *Adams H.M.* Catalogue of books printed on the Continent of Europe, 1501–1600. – Cambridge, 1967. – М 453; *Шамрай М.* Альдини в бібліотеках України: Каталог. – К., 2008. – № 125.

№7. Manutius, Aldus (iun.) (1547–1597). De veterum notarum. – Venetiis [Venezia]: [Paulus Manutius]. 1566.

Алігат. Приплетено до видання: **Manutius, Aldus (iun.). Orthographiae ratio. – Venetiis. 1566.** (див. № 6 цього Додатку).

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, інв. № 5671; шифр: АІV/ 14№21.

DE / VETERVM. NOTARVM/ EXPLANATIONE / QVAE. IN. ANTIQVIS / MONVMENTIS OCCVAVNT / ALDI. MANVTII. PAVLLI. F. / Commentarius / Ad praestantem uirum / AVRELIUM. PORTVLACAM / Venetiis. 1566.

8°. (17×11×5 см.). **Сигнатури:** A⁸–L⁸ †⁸–††⁸.

Стор.: [1]–[7], 8–167, [168]–[208]. Примірник повний.

Друк: в один колір, в одну шпальту. Розмір набірної шпальти: 120×65 мм.

Помилки у пагінації: стор. 17, 24, 36, 49, 55, 64, 68, 77, 87, 89, 98, 108, 112, 117, 130, 137, 142, 152, 157, 165, 168–208 – нумеровані. Колонтитул. Колонцифри вміщені у зовнішньому верхньому куті сторінки. Кустоди. Сигнатури позначені на перших 5 аркушах-зшитках.

Склад видання: 1) стор. [1] – титул; 2) стор. [2] – чиста; 3) стор. [3] – “Praestanti viro iuris Avrelio Portulacae Aldus Manutius Paulli F. S.P.D.”; 4) стор. 7 – “De veterum notarum explanatione”; 5) стор. 168 – чиста; 6) стор. 169 – шмуцтитул: “Svmpta ex Paulli Patris Commentario in epistolas Ciceronis”; 7) стор. 170 – чиста; 8) стор. 171 – “Veteres Numerorum...”; 9) стор. 174–176 – чиста; 10) стор. 177 – шмуцтитул: “Vetus Kalendarium Romanum... In aedibus Massaeiorum ad Agrippinam”; 11) стор. 178 – чиста; 12) стор. 185 – “Pavli Manutii Patris de veterum dierum ratione”; 13) стор. 198 – “Kalendarii

romani explanatio”; 14) стор. 202 – чиста; 15) стор. 203 – шмуцтитул: “De vitata Vocalium ac Diphthongorum prolatione Aldi Pii Manutii Romani Ави пареруов”.

Оздоблення: друкарський знак видавничого дому нащадків Альда Мануція з написом “Aldus” на титульному аркуші.

Бібліографія: *Adams H.M.* Catalogue of books printed on the Continent of Europe, 1501–1600. – Cambridge, 1967. – М 453; *Шамрай М.* Альдини в бібліотеках України: Каталог. – К., 2008. – № 125.